

- ASI-intervjun ur ett klientperspektiv -

”Mitt liv fick plats i intervjun”

Anders Arnsvik & Martin Åberg

Rapport 2015:2

Innehållsförteckning

Förord	3
1. Bakgrund	4
Syfte och frågeställningar	5
Metod.....	5
2. Kunskapsöversikt.....	9
3. Resultat och analys	16
Intervjusituationen/bemötandet	16
Innehållet i ASI-Grundintervju.....	18
Begriplighet	20
Meningsfullhet.....	21
Användbarhet.....	22
Återkoppling.....	22
Session Rating Scale.....	24
Om inte ASI.....	24
Sammanfattande synpunkter.....	25
Förbättringsförslag från klienterna	27
4. Slutsatser och diskussion	28
Referenser.....	33
Bilaga 1	35

Förord

Vad anser klienterna om att bli intervjuade med utredningsinstrumentet ASI (Addiction Severity Index)? Kan vi använda deras synpunkter för att bli bättre på att använda ASI-intervjun? Dessa frågor ställde sig missbruksenheten i Sigtuna kommun. För att ta reda på detta inleddes ett samarbete mellan arbetsgruppen i Sigtuna och FoU-Nordväst.

I oktober 2011 beslutade FoU-Nordvästs styrgrupp att från och med 2012 förstärka FoU-enheten med ytterligare en tjänst. Till tjänsten knöts uppdraget att utveckla former för att följa upp det arbete som bedrivs inom Individ- och familjeomsorgens (IFO) verksamhet. Till synes ett omfattande och svårt uppdrag. Strategin FoU-Nordväst valde var att möta arbetsgrupper och utgå från deras frågor av vad de ville följa upp.

Den här rapporten är ett resultat av samarbetet som utvecklades mellan personalen i Sigtunas missbruksgrupps myndighetsavdelning och FoU-Nordväst. Arbetsgruppen presenterade ett tydligt och genomförbart uppdrag. De ville veta vad klienterna anser om att bli utredda med ASI-intervjun. ASI-intervjun används inom missbruksvården i de åtta nordvästkommunerna och är även väl spridd inom Sverige.

Arbetsfördelningen vid genomförandet såg ut som följer: medarbetarna i missbruksgruppen intervjuade klienterna för denna rapport, FoU sammanställde och analyserade intervjuerna för att sedan återföra och diskutera resultatet med missbruksgruppen. Modellen gestaltar en konkret samverkan mellan en FoU-enhet och den sociala praktiken. Socialsekreterarna är på detta sätt medskapare i arbetet med att utvinna fördjupad kunskap ur sin egen yrkespraktik. Som FoU-medarbetare är det beskrivna arbetssättet både inspirerande och givande.

Anders Arnsvik

Martin Åberg

1. Bakgrund

FoU-Nordvästs styrgrupp beslutade i oktober 2011 att förstärka FoU-enheten med ytterligare en tjänst. Den nyinrättade tjänsten fick uppdraget att utveckla former för att följa upp det ”sociala arbetet” i nordvästkommunerna. FoU:s strategi för att iscensätta uppdraget var att möta arbetsgrupper inom kommunerna och arbeta med deras frågor. FoU:s roll var att vara ett stöd i diskussionerna för att formulera uppföljningsbara uppdrag utifrån den mångfald av frågeställningar som ”praktiker” ställs inför i sin yrkesvardag. Nästa steg var att systematiskt börja samla in viss information i syfte att utveckla den egna verksamheten. Den grundläggande idén var att sättet att arbeta förhoppningsvis skulle kunna leda till att arbetsgrupperna själva med stöd av FoU-Nordväst fick fördjupad kunskap om problemkomplex i vardagen. Denna rapport är ett exempel på hur FoU-Nordväst och den sociala yrkespraktiken i interaktiv samvekan utvecklar ”ny kunskap” som i sin tur kan användas för att utveckla arbetet.

Problemformulering

ASI (Addiction Severity Index) är ett utrednings- och bedömningsinstrument som Missbruksgruppens myndighetsavdelning använt i flera år. Frågemanualen består av 180 frågor inom sju så kallade livsområden. Frågorna rör fysisk hälsa, arbete och försörjning, alkohol- och narkotikaanvändning, rättsliga problem, familj och umgänge, psykisk hälsa samt frågor om klientens släkt. Utredningen är tänkt att bilda underlag för en vårdplan. Men en grundläggande fråga som personalen på missbruksenheten var särskilt intresserad av att få fördjupad kunskap om var – *vad anser klienterna om ASI-intervjun*. Frågorna i intervjumanualen är omfattande och berör många aspekter av livet. En del frågor kan även betraktas som alltför personliga och känsliga att fråga om. Andra viktiga frågeställningar som arbetsgruppen var intresserad av att få svar på var klienternas uppfattning om återkopplingen samt om ASI-intervjun tillför något i den utredning som görs.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att ta reda på klienternas syn på användandet av ASI i socialtjänstens utredningsarbete samt att den enskilde socialsekreteraren/intervjuaren och organisationen som helhet kan utveckla sitt arbete med ASI utifrån klienternas röster. Vägledande frågeställningar har varit:

- Hur uttrycker sig klienterna om sina intervjuupplevelser vid ASI-Grundintervjutillfället samt vid återkopplingstillfället?
- Hur uttrycker sig klienterna om innehållet i ASI-Grundintervjun, avseende livsområdenas och frågornas relevans samt intervjuns struktur?
- Hur uttrycker sig klienterna om ASI-intervjuförfarandet avseende dess syfte, begriplighet, meningsfullhet och användbarhet?
- Hur uttrycker sig klienterna gällande på vilket sätt missbruksgruppen i Sigtuna kommun kan utveckla ASI-förfarandet i stort?

Metod

Denna rapport bygger på intervjuer med tolv klienter som vid tiden för datainsamlingen hade kontakt med missbruksgruppen i Sigtuna kommun. Förutom intervjuer så efterfrågades vissa uppgifter om intervjupersonerna, så som ålder och kön. De medverkande klienterna ombads även att fylla i ett SRS-formulär (Session Rating Scale) vid två tillfällen.

Arbetsmodell

Perspektivet som rapportförfattarna haft i arbetet med denna rapport är att praktikerna ska vara medskapare av den kunskap som genereras och dokumenteras och att de tydligt ska ta rollen som kunskapsskapare, till skillnad från att vara kunskapskonsumenter vilket ofta blir fallet i ett top-downstyrt verksamhetsområde (Bergmark, Bergmark, Lundström, 2011).

Den arbetsmodell som ligger till grund för den här rapporten bygger på att involvera yrkespraktiken i planering och datainsamling. Samarbetet mellan missbruksgruppen och FoU-Nordväst kan sammanfattas på följande sätt:

- Missbruksgruppen/praktiken formulerade frågor de ville ha svar på utifrån sin yrkespraktik.
- FoU-Nordväst var rådgivare då val av metod för datainsamling bestämdes.

- Intervjuguiden utformades i samarbete mellan FoU-Nordväst och missbruksgruppen.
- Praktikerna samlade in empirin. Två socialsekreterare inom myndighetsavdelningen intervjuade kollegernas klienter.
- FoU-Nordväst transkriberade intervjuerna samt strukturerade, tematiserade och sammanställde materialet.
- Resultatet diskuterades och analyserades.
- Undersökningens resultatet återredovisades till praktikerna i form av bl.a. denna rapport.

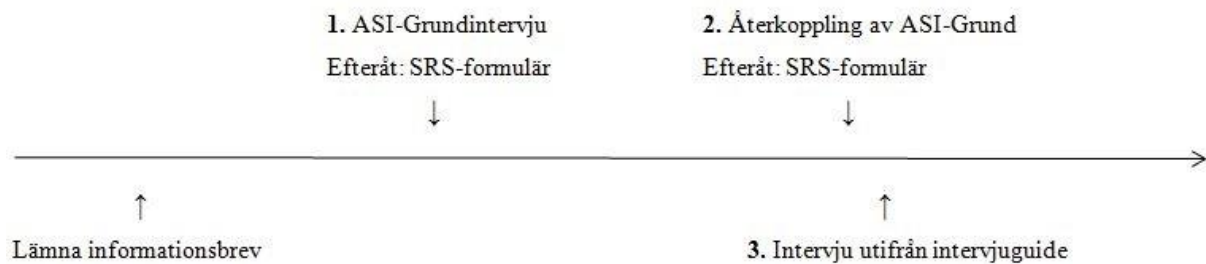
Sammantaget innebär det beskrivna synsättet, att samla in lokala data utifrån professionens egna frågeställningar och kunskapsbehov, att praktiker blir kunskapsproducenter i stället för kunskapskonsumenter. Insamling av data, i bästa fall systematiskt och över tid, skapar förutsättningar för en lokalt förankrad beprövad kunskap (Christophs, 2009).

Tillvägagångssätt

Intervjuguiden arbetades fram i samarbete mellan FoU-Nordväst och personalen på missbruksenheten i Sigtuna. Intervjufrågor formulerades om bl.a. intervjusituationen och bemötande, om innehållet i ASI-intervjun, huruvida klienterna upplever intervjun som begriplig, meningsfull och/eller användbar samt eventuella förbättringsområden gällande ASI-användandet.

Med hänsyn till om arbetsbelastning och personalstyrka medgav att studien inte behövde tillfälligt prioriteras bort, så informerades och tillfrågades samtliga nya klienter om de ville medverka i studien. De som tackade ja fick ett informationsbrev innehållande ytterligare information samt kontaktuppgifter. Samtliga nybesök och nygamla besök genomgår en utredning med stöd av ASI. Således genomförs en ASI-Grundintervju för att sedan – en kort tid senare – återförs till klienten i form av ett återkopplingsmöte. Denna undersökning omfattar endast den just nämnda utredningsdelen av kedjan. Efter utredningen följer beslut, eventuell insats och uppföljning. ASI-Uppföljningsintervju är inte med i denna undersökning. Undersökningens kronologi kan enklast åskådliggöras med följande figur.

Figur 1. Undersökningens kronologi.

Klienterna intervjuades under perioden september 2013 till september 2014. Intervjuerna spelades in digitalt och transkriberades i sin helhet. Samtliga tolv intervjupersoner finns representerade bland citaten i resultatdelen. Citat från intervjuerna valdes utifrån att de belyser någon del av de huvudsakliga frågeställningarna och/eller breddar förståelsen för hur klienterna uppfattar ASI-förfarandet. Resultatdelen är uppdelad efter teman som framkommit i intervjuerna. Vissa intervjuer är gjorda på annat språk än svenska. Citat från dessa intervjuer har översatts till svenska i rapporten.

SRS (Session Rating Scale)

SRS är ett formulär med fyra frågor som besvaras av klienten efter exempelvis ett behandlingssamtal genom att sätta en markering på en skala. Frågorna i SRS-formuläret handlar om hur klienten har uppfattat relationen till den professionelle under mötet, om mål och ämnen varit relevanta, om metoden passat klienten samt en fråga om det allmänna omdömet av samtalet.

Efter ASI-grundintervjun ombads klienterna som ingick i studien att fylla i ett SRS-formulär. Klienterna fick även fylla i ett SRS-formulär efter återkopplingsmötet. Således fyllde varje klient/deltagare i studien i två SRS-formulär. SRS-formuläret användes i denna studie för att komplettera intervjuerna med en annan typ av empiri som eventuellt skulle kunna fånga upp något annat än det som kom fram under intervjuerna, dessutom för att ge klienterna ytterligare ett sätt att uttrycka sina åsikter om ASI-mötena. I resultatkapitlet presenteras klienternas SRS-skattningar av de två mötestillfällena. Klienternas skattningar omvandlades till en femgradig skala och presenteras i form av medelvärden uppdelade på de fyra frågorna i formuläret. Två klienters skattningar saknas på grund av att de inte fick SRS-formulär tilldelade vid ASI-grundintervjutillfället.

Metoddiskussion

Den empiri som denna rapport utgår ifrån är de tolv intervjuade klienternas utsagor. Som klienter i socialtjänsten är de i beroendeställning till de myndighetspersoner som de möter. Detta är viktigt att ha i åtanke, speciellt i de fall då intervjufrågorna exempelvis berör bemötandet de fått och andra frågor som ger möjlighet till kritik av socialtjänsten som organisation eller av enskilda myndighetsutövare. De klienter som har valt att delta i studien har delgetts information om studiens syfte och att den följer Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet) (Vetenskapsrådet, 2002). Detta faktum samt att intervjufrågorna mestadels handlar om ASI som instrument för informationssamlande och dess tillämpning samt att ett flertal klienter har kommit med konstruktiv kritik – ger en förhoppning om att den beroendeställning som nämnts ovan inte har haft någon avgörande påverkan i intervjurummet.

2. Kunskapsöversikt

Inledning

Det standardiserade utrednings- och bedömningsinstrumenter ASI har under de senaste 15 åren blivit ett vedertaget arbetsredskap inom den svenska kommunala missbruksvården. Det här kapitlet beskriver ASI:s ursprung, lanseringen i Sverige och i vilken kontext den ska betraktas samt ASI- instrumentets uppbyggnad. Eftersom fokus är brukarnas uppfattning om ASI-intervjun redovisas studier som haft den utgångspunkten. Kapitlet kompletteras även med studier som undersökt socialsekreterares erfarenheter av att arbeta med ASI-intervjun. Avslutningsvis tas en studie upp som problematiserat användningen av standardiserade utredningsinstrument inom den kommunala missbruksvården. En avgränsning i kunskapsöversikten är att det endast refereras till rapporter som är relevanta för den här studien. Således berörs inte rapporter som fokuserat på ASI:s reliabilitet och validitet eller som undersökt svårigheterna att implementera ASI. Ännu en avgränsning är att det enbart är svenska studier som medtagits. För den som är intresserad av mer information om ASI hänvisas till Socialstyrelsens hemsida, www.socialstyrelsen.se.

ASI:s bakgrund

ASI är ett manualbaserat utrednings- och bedömningsinstrument som utvecklades under 1970-talet av missbruksforskaren Tom McLellan och hans forskargrupp i Philadelphia i USA (Socialstyrelsen, 2009). Ursprungligen användes ASI för att kunna utvärdera olika behandlingsprogram för alkohol och drogproblem men efter några år hade intervjun spridits i USA och hade alltmer börjat användas i utredningssammanhang. Utredningsmanualen består av 180 frågor som täcker sju områden som rör fysisk hälsa, arbete och försörjning, alkohol- och narkotikaanvändning, rättsliga problem, familj och umgänge, psykisk hälsa samt frågor om klientens släkt (Socialstyrelsen, 2009). ASI-intervjun kom till Sverige i början av 1990-talet via forskargrupper som i sin tur översatte intervjumanualen. Det första försöket att skapa en enhetlig svensk version för allmänt bruk slutfördes 1996, då en grupp forskare enades om en översättning av den femte amerikanska versionen (Socialstyrelsen, 2009). I samband med översättningen anpassades frågemanualen till svenska förhållanden. Initialt användes intervjun inom olika forskningsprojekt.

ASI:s introduktion i Sverige

Frågan om enhetliga utredningsinstrument har under många år varit en omdiskuterad fråga inom Sveriges kommunala missbruksvård. Under 1980- och 1990-talet utvecklades diverse lokala varianter men ingen av dessa fick nationell spridning. Som ett inlägg i debatten publicerades 1994 (Näsholm & Melin, 1994) en bok som lyfte fram behovet av behandlingsplanering vid missbruk. Boken riktade sig särskilt till yrkesverksamma inom missbruksvården men har även använts flitigt i olika utbildningssammanhang. Socialstyrelsen var också engagerad i frågan om behandlingsplanering och hade via forskare i Sverige kommit i kontakt med ASI. Socialstyrelsen beslutade i slutet av 1990-talet att introducera ASI. Som ett första steg i lanseringen av ASI-intervjun erbjöd Socialstyrelsen Sveriges kommuner en tredagars utbildning i ASI (omkring 1998). Introduceringen av ASI och andra utrednings- och bedömningsinstrument (t.ex. Barns Behov i Centrum, BBIC) sammanföll som en del i den allmänna strävan mot ett mer mätbart, transparent och evidensbaserat socialt arbete (Bergmark, Bergmark, Lundström, 2011). Mätbarhet och rättssäkerhet är återkommande argument när standardiserade utrednings- och bedömningsinstrument förespråkas av Socialstyrelsen (Jergerby, 2008). Ett skäl som framhölls i argumentationen kring ASI var behovet av enhetlighet i utredningsförfarandet det vill säga det ska inte bero på bostadsort i Sverige utan alla som kommer i kontakt med den kommunala missbruksvården ska utredas på samma sätt (Socialstyrelsen, 2009). Vad som också bedömdes som betydelsefullt var att ASI-intervjun fyllde flera funktioner det vill säga underlag till individuell vårdplanering samt en möjlighet för organisationen (missbruksgruppen/vuxengruppen) att få aggregerad kunskap om klientgruppen som helhet. Utöver det kan data från ASI-intervjun också ligga till grund för nationell kartläggning och statistiska analyser (Armelius & Armelius, 2009). Sedan 2007 har ASI inordnats och rekommenderas i ”Nationella riktlinjerna för missbruks- och beroendevården – Vägledning för socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens verksamhet för personer med missbruks- och beroendeproblem” (Socialstyrelsen, 2007). ASI finns även med i de reviderade riktlinjerna (Socialstyrelsen, 2014).

Nätverk Nordväst, ett nätverk för chefer inom nordvästkommunernas¹ missbruksvård, beslutade 2005 att i samverkan med FoU-Nordväst genomföra en gemensam utbildnings- och implementeringsåtgärdsplan i ASI. Utvecklingsmedel från Länsstyrelsen finansierade det som kom att benämnas ASI-projektet. För ändamålet anställdes, tidsbegränsat för två år, en samordnare som organisatoriskt knöts till FoU-Nordväst. Samordnarens uppdrag var att

¹ Ekerö, Järfälla, Sigtuna, Sollentuna, Solna, Sundbyberg, Upplands-Bro och Upplands Väsby.

samordna ASI-utbildningen samt att i samarbete med kommunerna utveckla former för att implementera ASI i personalgrupperna (Gyllner, Björk, 2008). ASI-projektet pågick under åren 2005 – 2008. Idag, 2015, är ASI ett etablerat utredningsverktyg inom nordväst-kommunernas missbruksvård.

ASI:s uppbyggnad

ASI är ett bedömningsstöd i utredningsarbetet och syftar till att samla in relevant information om klienterna genom frågor inom samtliga sju livsområden (Nyström m fl. 2009). Avsikten är att synliggöra klientens behov (McLellan m. fl. 2006). McLellan poängterar att missbruket inte enbart kan förstås i faktorer som karaktär, omfattning och varaktighet. Han menar att det även är viktigt att undersöka fysisk och psykisk hälsa samt sociala förhållanden.

För att få behörighet att genomföra en ASI-intervju måste socialsekreterare genomgå en grundutbildning (tre dagar). ASI-intervjun är uppdelat i tre olika steg där varje steg har en funktion (Socialstyrelsen, 2009). Steg ett ska göras i samband med den inledande klientkontakten benämns ASI-Grund. Nästa steg är att återkoppla grundutredningen till klienten vilket helst ska göras efter två-tre veckor. Skälet är att säkerställa de insamlade uppgifterna tillsammans med klienten. Återkopplingen är en möjlighet att inför klienten säkerställa intervjuresultatet och syftar till att ge fingervisning om klientens problem och hjälpbehov samt vara utgångspunkt i den fortsatta planeringen av insats (Nyström m.fl., 2009). Det sista steget som bör göras, efter cirka sex – åtta månader, är en uppföljande intervju (ASI-Upp).

Ett viktigt steg då ASI-Grundintervjun genomförts är att materialet ska matas in i en databas (ASI-Net). Detta skapar möjligheter att lokalt göra gruppssammanställningar som kan användas som underlag till verksamhetsplaneringen. Förutsättningen för att detta ska kunna fungera är att inmatningen görs systematiskt samt att man har kontroll över vilka som inte intervjuas (bortfallet). ASI:s funktioner kan sammanfattas på följande sätt (Socialstyrelsens hemsida, 2015);

- Utredningsstöd i arbetet/mötet med klienten
- Lokala gruppssammanställningar som underlag till verksamhetsplaneringen
- Via ASI-Net samlas data i en nationell databas.

I Socialstyrelsens allmänna råd till ASI-användare (Socialstyrelsen, 2015) tas upp vad som är viktigt att beakta både inför intervjun och vid intervjutillfället:

- klienten bör få information om intervjuns syfte, innehåll, uppläggning samt vad informationen ska användas till,
- att klienten får information om ASI-intervjuns sju livsområden
- att klienten förbereds på att vissa frågor kan upplevas som påträngande
- att klienten får information om tidsåtgång
- att klienten bör få information om att det är möjligt att avstå från att svara på vissa frågor
- om klienten inte förstår en fråga är det viktigt att intervjuaren omformulerar frågan så att det blir begripligt

Avslutningsvis, ASI är idag ett välanvänt utredningsverktyg som används i 70 % av landets kommuner. Viktigt att omnämna är att Sveriges kommuner i mindre utsträckning kommit i gång med att använda gruppsammanställningar som underlag för att lokalt utveckla missbruksvården.

ASI-intervjun ur ett klientperspektiv

Innan ASI-intervjun introducerades i Sverige fanns det olika röster inom missbruksvården som hävdade att frågorna i ASI-intervjun kunde upplevas som kränkande. Det åberopades att frågornas karaktär riskerade att försämra relationen mellan socialsekreteraren/behandlaren och klienten vilket i värsta fall skulle kunna leda till att klienten avbröt kontakten med missbruksvården/socialtjänsten. I Engströms avhandling (2005) *Implementering och utvärdering av Addiction Severity Index (ASI) i socialtjänsten* ingick en delstudie (1998) som handlade om att undersöka klienters uppfattning av ASI. Delstudien (Engström, Armelius, 2002) syfte var att undersöka klienternas acceptans för uppföljningar och utvärderingar av socialtjänstens insatser för alkohol och drogproblem. Frågor som ställdes i enkäten var huruvida klienterna kände sig kränkta av ASI-intervjun och hur den påverkade klienternas upplevelse av relationen till socialarbetaren och relationen samt förtroendet för socialtjänsten. Klienterna fick också besvara några frågor om uppföljning och utvärdering. Studien genomfördes 1998 i samband med att socialarbetare deltog i en ASI-utbildning. Ett moment var att kursdelatagarna skulle genomföra minst en ASI-intervju med en klient. Totalt blev 80

klienter ASI- intervjuade. 76 personer besvarade enkäten. Studiens resultat visade att 95 % av klienterna var positiva till intervjun. Endast fem procent var negativa. Av de 76 klienter som besvarade enkäten uppgav sex personer (8 %) att de upplevde intervjun som kränkande. Emellertid, ingen av dem som upplevde sig kränkta svarade att ASI-intervjun som helhet hade påverkat relationen negativt. Likande resultat har framkommit i senare gjorda studier (Cronqvist, Öberg Östergren, 2007). I undersökningen som genomfördes inom Enheten för hemlösa i Stockholm deltog 34 klienter och även denna studie var i form av enkät. Resultatet visade att den övervägande majoriteten tyckte att samarbetet med intervjuaren gick bra samt att innehållet i frågorna inte påverkade relationen till intervjuaren (Cronqvist, Öberg Östergren, 2007).

En studentuppsats (Marat, 2009) från Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet hade en annan utgångspunkt. I stället för enkät intervjuades tre klienter två-tre veckor efter att ASI-Grund hade gjorts. Syftet var att öka kunskapen om klienters erfarenheter och upplevelser av att intervjuas med hjälp av ASI. Vid tolkning av intervjuerna fanns det knappast något stöd för tanken att ASI som helhet skulle ha utgjort en negativ upplevelse för respondenterna. Däremot ansåg de som intervjuats att det fanns vissa delar i ASI som upplevdes som jobbiga. Upplevelserna under intervjun handlade snarare om att det är jobbigt att prata om det förflutna över huvud taget än att ASI-intervjun som helhet skulle vara negativ. Den mest positiva aspekten som studenten fann i sina data var att ASI-intervjun för två av dem som ASI-intervjuats medförde större insikt om sin situation. Med reservation för att studentuppsatsen hanterat ett litet material så bör dock tolkningen av materialet ses som en möjlig vägledning för fördjupade studier. Att frågorna berör ska inte underskattas. Ännu en aspekt av ASI-intervjun som framkom av studien var att det är viktigt att klienter som utreds med ASI förstår syftet med varför det görs en intervju – att det är en utredningsmetod som används i syfte att hjälpa dem (Marat, 2009).

ASI-intervjuarens betydelse

En betydelsefull aktör vid genomförandet av ASI-intervjun är intervjuaren. Det är inte tillräckligt att gå ASI-utbildningen. Det krävs träning och åter träning för att bli en bra intervjuare. Sedan ASI:s tillkomst har det gjorts studier som undersökt bland annat intervjuaren (Borg, Olsson, 2009, Acevedo Hermansson, Rooth, 2012). Fokus i dessa studier var främst att undersöka socialsekreterarnas uppfattning om ASI men även intervjuarens

betydelse i samband med intervjun diskuterades. Intervjuaren utgör den viktigaste delen i ASI-intervjun då frågorna måste ställas på ett likartat sätt och motsägelser och oklarheter måste redas ut. Det räcker inte att bara ställa frågorna utan intervjuaren måste också samtidigt bedöma sanningshalten i svaren (Alexandersson, 2006). Detta gör att intervjuaren är tvungen att frångå strukturen som finns i ASI-intervjun och ställa följdfrågor samt förtydliga (Martinell Barfoed, 2014). I en studie som gjordes i Örebro kommun sade personal att ASI-intervjun med fördel görs i kombination med öppna samtal då enbart genomförandet av intervjun inte ger lika bra resultat som en kombination (Acevedo Hermansson, Rooth, 2012). Om det ska bli en bra intervju och ett bra ”resultat” kan också handla om faktorer som den personliga kompetensen (Schlonsky, McLuckie, 2008). Innebörden i den personliga kompetensen omfattas av handläggarens förmåga att skapa kontakt med klienter och den har påverkan på praktikerns förmåga att intervjua (Schlonsky, McLuckie, 2008).

Problematisering av ASI som intervjumetod

ASI - en utmaning för socialt arbete av Martinell Barfoed (2014) problematiserar den standardiserade intervjuformen. Artikeln baseras på observationsstudier som gjordes i samband med ASI-intervjuer. Åtta klienter ingick i studien. Enligt Martinell Barfoed styr formulärets kantighet samspelet i bestämda banor. I studien framkom att detta hanterades skickligt av intervjuaren. Olika tekniker användes för att få samspelet att fungera. Exempel på detta var instruktioner, förenklingar och förtydliganden, skratt och ursäkter. Detta belyser indirekt en viktig omständighet som bör uppmärksammas i större utsträckning vid användning av intervjumanualer och det är betydelsen av att intervjuaren är trygg i intervjumanualen och förstår innebörden i frågorna. Om frågorna enbart rabblas upp och kryssas i riskerar situationen att upplevas som mekanisk (ibid.).

Till skillnad från det narrativa sociala arbetet, där klientens berättelse står i centrum har det standardiserade intervjuinstrumentet en annan rationalitet (Martinell Barfoed, 2014). Den standardiserade intervjun kan betraktas som en berättelse där klienten utifrån en bestämd produktionsordning omvandlas till statistik och där livsområden plockas isär och byggs om igen. Enligt artikelförfattaren så ges en standardiserad interaktion minimalt utrymme för klientens personliga uttryckssätt och levnadsberättelsen riskerar därmed att fragmenteras (Martinell Barfoed, 2014). Studien avslutas med ett viktigt observandum, att en ökad standardisering av samtalsformen inom missbruksvården riskerar att flytta fokus från den

betydelsefulla sociala interaktionen som är grunden i ett professionellt socialt arbete enligt Martinell Barfoed (2014).

3. Resultat och analys

Inledning

Sigtunas myndighetsavdelning inom Missbruksgruppen har sedan åtta år tillbaka integrerat ASI-intervjun som en del i enhetens utredningsförfarande och är således en viktig del i arbetet. Men, vad anser egentligen klienterna om ASI-intervjun? Personalen ville fördjupa sig i denna frågeställning utifrån frågor om intervjusituationen/bemötande, innehållet i ASI-intervjun samt frågor om begriplighet, meningsfullhet och användbarhet. Likaså ville de undersöka värdet av att återkoppla ASI-intervjun. Två socialsekreterare inom missbruksenheten intervjuade. Av de tolv klienter som intervjuades i denna studie var nio män och tre kvinnor. Den yngsta klienten var 27 år vid intervjutillfället och den äldsta 61 år. Två klienter hade genomgått en ASI-grundintervju vid tidigare tillfälle, för övriga var det första kontakten med ASI. ASI-grundintervjuerna pågick mellan en timme som kortast och två timmar som längst. Återkopplingstillfällena för de tolv klienterna pågick i mellan 5 minuter och 40 minuter som längst. Gällande vem som tog initiativ till kontakten med missbruksenheten så var det i sex fall en annan tjänsteman i kommunen, i tre fall en annan myndighet, i ett fall en annan socialtjänst och i två fall var det klienten själv som tog initiativ till kontakten. Klienterna intervjuades under perioden september 2013 till september 2014.

Intervjusituationen/bemötandet

ASI-grundintervjun genomförs i nära anslutning till att klienten fått kontakt med myndighetsavdelningen. Intervjun syftar till att kartlägga klientens situation. En fråga eller snarare fundering som sysselsatt personalen under många år är vilken uppfattning klienterna egentligen har om ASI-intervjun. Frågorna är många och omfattande och berör många delar av en klients liv. Några av frågeområdena kan även uppfattas som alltför privata och närgångna som exempelvis frågorna om missbruk och psykisk ohälsa i släkten. Grundläggande är hur klienterna uppfattar intervjusituationen och bemötandet. Dessa omständigheter är betydelsefulla för om det ska bli möjligt att genomföra ASI-intervjun. Några citat får belysa hur bemötandet och intervjusituationen bedömdes:

- *Det handlar ju om den som intervjuar om den som blir intervjuad. Känner man inte någon samhörighet där så kommer frågeformuläret inte spela någon roll. Man måste känna förtroende.*

- *Oh, mycket, mycket lugn. Tålmod, ingen stress. Allt fick ta sin tid. Jag var mycket avspänd under intervjun.*
- *Bemötandet kan inte bli bättre än så här va.*
- *Den var tillfredsställande och god.*

Bedömningen av intervjusituationen som sådan var inte helt igenom positiv. Några av respondenterna sade att situationen var besvärande vilket kan tolkas som att de upplevt det som olustigt att vara aktuella inom missbruksvården. En aspekt som lyftes fram av några klienter var att de inte hade helt klart för sig innebörden i ASI-intervjun det vill säga att det var många frågor och att de berörde många delar av deras liv.

En av respondenterna uttryckte det på följande sätt;

- *Men jag förstod inte att det liksom skulle ta sådan tid och bli så tungt. Det var, det, det förstod jag inte liksom.*

Samma respondent utvecklade sitt resonemang om intervjusituationen;

- *Jobbig. Jag tycker den var jobbig. Det var jobbigt. Väldigt jobbigt. Det sa jag till henne också. Jag tyckte det var väldigt jobbigt. Det där skulle man absolut ha kort, gjort på något... För mig. Jag kan ju inte svara på det men jag tycker att. Jag tycker att det där kunde ha gjorts på något annat sätt alltså, kortat ner.*

Må vara att det endast är en respondent som uttryckt sig på det sättet men innebörden bör ändå tolkas som ett viktigt observandum som sannolikt som kan gälla för betydligt fler som ASI-Grundintervjuas. Väsentligt att ha i åtanke är att många klienter i början av en kontakt med missbruksvården är sköra, förvirrade och stressade i den situation som de befinner sig i vilket sannolikt bidrar till att de inte är koncentrerade när de informeras om att de vid nästa besökstillfälle ska ASI-intervjuas. Vikten av information och tydliggörandet av syftet med intervjun tas upp i Socialstyrelsens allmänna råd till ASI-användare (Socialstyrelsen, 2015).

Detta om respondenternas uppfattning om intervjusituationen. Vid genomgången av intervjuerna framgick att samtliga respondenter upplevde att de blev bra bemötta och att det kände förtroende/tillit till intervjuaren. Intervjusituationen präglades av en positiv och öppen atmosfär. Följande citat speglar respondenternas uppfattning om bemötandet.

- *Ja lugn. Alltså bra.*

- *Han talade om ganska noga tycker jag vilka områden det den handlade om och vad innehållet skulle syfta till och vad han skulle ha det till...//... Ja absolut, det tycker jag, väldigt bra.*
- *Jag tyckte [namn på socialsekreterare] var jättebra, och förklarade allting bra.*

Viktigt att framhålla i sammanhanget är att de som genomförde ASI-Grundintervjuerna var väl förtrogna med den standardiserade intervjun vilket sannolikt kan ha bidragit till att intervjusituationen och bemötandet upplevdes som positiv. Frågan om klienters acceptans av standardiserade intervjuinstrument och hur de uppfattar ASI-intervjun har undersökts tidigare (Engström, 2002, Cronqvist, Öberg Östergren, 2007, Marat, 2009), och resultaten från dessa studier överensstämmer väl med den här studiens resultat.

Innehållet i ASI-Grundintervju

Förutom värdet för professionen att få klienternas perspektiv på hur de uppfattar ASI-intervjun som helhet är det också väsentligt att få kunskap om klienternas åsikt om innehållet i intervjuformuläret. I den här studien ingick specifika frågor som berörde innehållet i ASI-intervjun samt om de ansåg att frågorna var relevanta. En respondent uttryckte sig på följande sätt:

- *Mitt liv fick plats i intervjun.*

Citatet speglar i sin enkelhet avsikten med ASI-formuläret det vill säga att få en helhetsbild över klientens situation. Så här sammanfattar några respondenter innehållet:

- *Ja, ja försöker erinra mig om det var något som saknades men jag tycker nog att de var rätt täckande, så att man nästan ja en men jag tycker nog man fick med varje område på ett väldigt bra, ibland kunde jag tycka det var lite för mycket frågor, så liksom att, det är ungefär som att ja men förstår ni vad jag säger, det var lite kaka på kaka sådär kan jag tycka.*
- *Ja psykiskt och fysiskt det är väl ok men sedan förstår jag inte riktigt varför man ska veta hur mycket jag hade i hyra och skulder och så där.*

Beträffande ordningsföljden (strukturen) på de frågor som ställdes uppgav några av respondenterna att det var bra att de inledande frågorna var av mer allmän karaktär och att de utvecklades mot att bli alltmer känslomässigt berörande. Det sistnämnda, känslomässigt berörande, hade några av respondenterna tankar om. Minnen väcktes under intervjun som kanske hade förträngts, vilket uttrycktes av en av respondenterna på följande sätt;

- *Men jag kände liksom att, det väcks ju en del saker i de här frågorna som man inte har tänkt på själv, som har legat där bak...*

Det är här intervjuarens färdigheter ställs på sin spets. Förmågan att lyssna, stanna upp och fånga in personen som intervjuas. Det är under de här delarna av intervjun som det är betydelsefullt att intervjuaren är följsam och inte upplevs som mekanisk. De frågor som kan upplevas som mer berörande än andra är de som går mer på djupet i klientens liv som exempelvis frågor om missbruk i släkten, relationerna till närstående, psykisk ohälsa i släkten och så vidare.

Om det ska bli en bra intervju och ett bra ”resultat” kan handla om faktorer som den personliga kompetensen (Schlonsky, McLuckie, 2008) hos intervjuaren. Innebörden i den personliga kompetensen handlar om socialsekreterarens förmåga att skapa kontakt med klienter och den förmågan har påverkan på praktikerns förmåga att intervjua (Schlonsky, McLuckie, 2008). Tidigare studier (Engström, 2005, Cronqvist, Öberg Östergren, 2007, Marat, 2013) som undersökt klienternas uppfattning om ASI-intervjun visade att ASI-intervjun inte påverkade relationen till intervjuare negativt trots att en del frågor kan verka allt för närgångna. Att klienterna inte har en negativ bild av ASI-intervjun beror sannolikt på intervjuarens förmåga att genomföra intervjun.

Samma respondent som sade att ASI-intervjun väckte minnen som förträngts utvecklade sina tankegångar;

- *Om det nu skulle vara så här många frågor, och det här alla de här områdena. Att man på förhand skulle få tid för sig själv att sitta själv. Ja, ensam då att smaka på de här frågorna i lugn och ro. Ja göra små anteckningar och. Det skulle göra, ge mig mycket mer, det tror jag faktiskt.*

Ovanstående är en viktig reflektion som inte bör underskattas att vissa frågor väcker tankar, att frågorna berör. Kanske en sådan reflektion kan inspirera till att se över formerna för intervjun.

Socialstyrelsens ambition med ASI-intervjun det vill säga att alla som kommer i kontakt med den kommunala missbruksvården i Sverige ska utredas på likartat sätt innebär att det finns klientgrupper som anser att frågorna inte är relevanta för dem. Så här uttrycktes det av en respondent:

- *Men jag förstår ju naturligtvis att det finns andra som har det betydligt trassligare...*

För den här personen kan frågorna ha bidragit till vidgat perspektiv över den egna situationen. En insikt om att det finns människor som lever i mer komplexa livssituationer än de själva gör. Den här reflektionen gjorde en annan respondent;

- *En del av frågorna var viktiga för mitt fall och några av frågorna var mindre viktiga. Dessa frågor var lite främmande för mig.*

En invändning mot frågornas bredd noterades och det var uppfattningen om att ASI-intervjun fokuserar för mycket på dåtid. Personen i fråga hade tidigare i sitt liv haft bekymmer och då varit i kontakt med socialtjänsten men den situationen gällde inte idag;

- *Ja mitt liv för 30 år sedan. Det väckte dåligt samvete. Jag mår dåligt. Tänker på gamla saker som jag lagt bakom mig. Sånt jag inte kan göra något åt idag. Utan jag kan bara gå framåt. När man började prata om min barndom och mina föräldrar och. Vad har det med saken att göra? De är döda. De är borta. Och jag är [antal] år.*

Invändningen från klienten är giltig sett ur den enskilde klientens perspektiv men bör ses i det vidare sammanhanget att alla som kommer i kontakt med den kommunala missbruksvården ska utredas på likartat sätt. Detta innebär att en del klienter inte är bekväma med de frågor som ställs. Men invändningen ovan kan också tolkas som att frågorna väcker svåra minnen som undanträngts.

Begriplighet

Hur upplever klienterna den utfrågning som det faktiskt innebär att genomgå en ASI-intervju? Det är en central fråga för missbruksgruppen i Sigtuna. Är det klart för klienterna varför den görs? Är det begripligt? Upplever klienterna det som meningsfullt eller som något som ska genomlidas? Om det inte är begripligt kan det inte vara meningsfullt. Är det till och med användbart för klienterna eller är det en nödvändig faktainsamling för socialsekreteraren? På frågan om varför de tror att en ASI-intervju görs var svaren till stor del samstämmiga; för att få en bild av klienten och eventuell planering. Så här säger några av respondenterna.

- *För att få ett hum om människan, alltså mej. /.../ Hjälpa mig få rätt vård kanske.*
- *Få ett underlag för, ja, framtida behandlingar, beslut, sådana saker.*

- *Ja jag tror ju någonstans att, eller vill tro i alla fall att det är för att lära känna personen som sitter där och behöver hjälp. Att man ska få så mycket information som det är möjligt utan att det ska kännas påträngande.*
- *För att få en insikt utav hur min status är i enkla drag. /.../ För att sedan kunna ge mig hjälp hur, i den mån det går, så att säga.*
- *Ja. Det är väl för att ta reda på vad man behöver för hjälp.*
- *För att förstå mig bättre och kanske kunna hjälpa mig bättre med de problem som jag själv kanske inte förstår.*
- *Jag tror att det är det enklaste sättet att få en historia eller en bild av en person. /.../ Du måste hitta något sätt att få en användbar historia.*
- *Då har ni ju allt printat på papper och det. Ja ni har en grund att gå på fast det har ni säkert ändå men. Ju mer info man har desto bättre vårdplan antar jag.*

Det som citaten på olika sätt belyser är att klienterna uppfattat att ASI-intervjun syftar till att samla in fakta – att få ett hum om människan, få en bild över deras status. Av utsagorna att döma är ASI-intervjun begriplig för klienterna.

Meningsfullhet

Att användandet av ASI:s grundintervju i utredningsförfarandet är begripligt för klienterna är en sak, men kan det också kännas meningsfullt från klientens perspektiv? De intervjuade klienterna delar upp sig i två läger gällande denna fråga. Somliga ansåg att det gav något mer än bara faktainsamling för utredningen.

- *Det satte väl igång vissa tankar och så där.*
- *Ja, jag antar att vissa saker lyftes fram /.../ vid flera tillfällen fick jag saker påpekade för mig som jag kanske inte hade tänkt på.*
- *Ja jag tyckte man fick bra svar av den.*
- *Ja. Man fick väl sig, i och för sig man fick väl sig en tankeställare det fick man ju, men inte så att jag gick och grubblade sen efteråt nej.*

Andra såg inte något mervärde av ASI-grundintervjun.

- *Alltså, jag, för mig är den väl lite onödig.*
- *Jag tror att jag kan klara mig utan denna intervju. Jag tror att det hjälper utredningen mer än mig.*

- *För mig tycker inte jag att det var meningsfullt, med tanke på hur det har sett ut alltså. Utan att med facit i hand skulle jag nog velat lagt upp det på ett annat sätt.*

I varierande grad uppfattades ASI-intervjun som meningsfull för klienten. Några uttryckte att frågorna gav tillfälle för funderingar över saker de inte tänkt på tidigare. Som synes fanns även motsatta röster.

Användbarhet

Vissa klienter ger uttryck för att de har haft användning av ASI-intervjun för egen del. Exempelvis att det blir lättare att se sin egen situation från ett annat perspektiv. Både direkt...

- *Lite grann. När du svarar på allt dessa frågor får du snabbt en bild av ditt liv. Så, ja lite. / ... / Områden som problem med lagen, alkohol, ekonomiska problem, de som fick mig att se det lite utifrån.*
- *Ja. Fick reda på grejer om mig själv och så vidare liksom. /.../ Jag funderade mycket över det som jag pratade om, jag och [namn på socialsekreterare].*

Och kanske indirekt.

- *Nej, inte på annat sätt då än att det ger återkoppling till [namn på socialsekreterare] som ska hjälpa mig. Det är väl därför det är bra att ha ett sådant underlag. Jag kan ju tänka mig att det finns många som har multipla problem och då blir det en helt annan sak. I alla rutor... Då börjar det trassla till sig va.*
- *Mer än att jag tycker det är skönare att min handläggare har ett litet underlag, vet lite om min bakgrund och status. Min familj och hur det ser ut liksom. Det blir enklare att sitta och prata när vet lite grann om vem jag är och om sådana saker.*
- *Han har hela min historia som kanske kan skissa min framtid.*

Det dessa utsagor antyder är att ASI-intervjun ger socialsekreteraren ett underlag. Det blir en utgångspunkt att arbeta vidare utifrån och en möjlighet att tillsammans med klienten utforma en vårdplan.

Återkoppling

Återkopplingen är en viktig del i ASI-strukturen. Återkopplingsmötet sker vid ett separat tillfälle en tid efter grundintervjun. Vid detta tillfälle finns möjlighet att diskutera svaren i grundintervjun. Intervjun för denna studie genomfördes alldeles efter återkopplingen så

klienterna hade det färskt i minnet. Klienternas syn på återkopplingstillfället var samstämmig, med några få undantag. Enligt klienterna är det främst två förtjänster av återkopplingstillfället. Det ena är stämman av situationen och korrigera eventuella missförstånd.

- *Ja den tyckte jag var viktig, så att det inte blir något missförstånd, så att det tycker jag var viktig, så att när han har gjort sin bedömning av alltihop och drar de punkterna för mig så kan jag konstatera att vi låg på samma nivå så att den tycker jag var viktig.*
- *Jag fick ju reda på vad han tyckte och vad han och sedan att han hade uppfattat hur jag hade svarat men det var ju ingenting som inte stämde. Utan allt det som han hade skrivit ner det stämde ju. Ja det tyckte jag.*
- *Jag fick reda på hur hon uppfattade min status på den där skalan, jämförelsevis med hur jag uppfattade den. Och tillrättalägga missförstånd...*

Den andra tydliga förtjänsten var att klienten får ta del av socialsekreterarens syn på den aktuella situationen.

- *Vet du vad jag upptäckte idag? Han som intervjuade mig, hans tolkning av allt. Det här är vad jag tror – håller du med? /.../ Så det var viktigt tycker jag.*
- *Ja lite förståelse på vad allt betydde kanske. Och vad hon tänkte.*
- *Det viktigaste var att få veta åsikten, vad den professionelle tyckte om mina svar.*
- *För att jag ska få reda på hur hon har sett på mina svar på de här frågorna och vad hon tror att det är jag behöver hjälp med för min fysiska och psykiska hälsa. /.../ En del missar som upptäcktes, så på så sätt var det väl bra att man hade en återkoppling för det var en del missförstånd som uppdagades. Som inte stämde med min verklighet. Så på så sätt var det väl bra.*

Om klienten inte var positiv till grundintervjun så påverkar det så klart även återkopplings- tillfället.

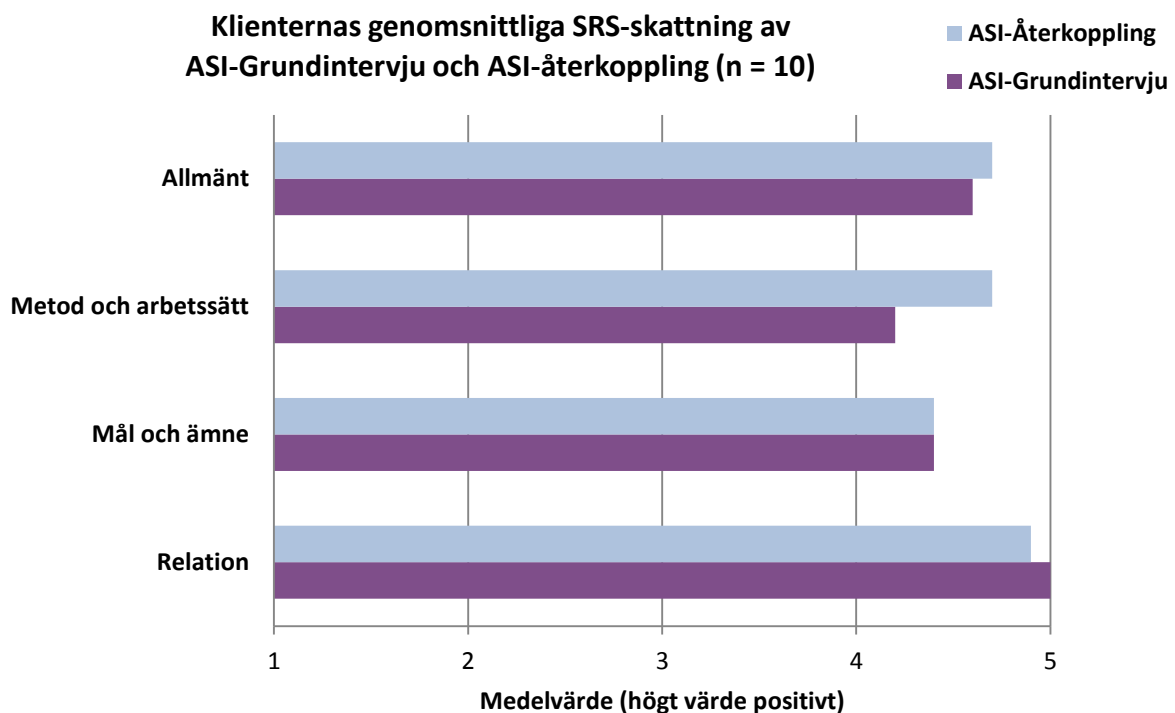
- *Det är bara något jag måste passera.*
- *Ja. För att se vad jag tycker och vad [namn på socialsekreterare] tycker. Var vi står liksom. Om jag är helt ute och seglar. Eller om jag tycker han är helt ute och seglar. /.../ Nej. Får man säga så"? [angående om återkopplingen var meningsfull].*

Budskapet, att återkopplingen ska vara ett tillfälle att tillrättalägga eventuella missförstånd samt utgöra underlag till en vårdplan, tycks ha nått fram hos flertalet av respondenterna.

Session Rating Scale

Tio klienter besvarade en SRS vid båda intervju tillfällena. Det är naturligtvis svårt att dra några vida slutsatser av denna mätning eftersom det är ett litet antal samt ett icke anonymt formulär. En sammanvägning av SRS-skattningarna visar ingen betydande skillnad mellan ASI-grundintervju och ASI-återkoppling avseende klienternas uppfattning om samtalen. Generellt är klienterna positiva till de aspekter av mötet som SRS avser att stämma av.

Figur 2. Klienternas SRS-skattningar.

Bilden som framträder vid analysen av intervjuerna är att klienterna uttryckt stor acceptens för ASI. Av intervjuerna har framgått att intervjuaren har avgörande betydelse. Dennes förmåga att skapa en positiv atmosfär, förmåga att ställa frågorna på ett respektfullt sätt, förtydliga där det behövs, bidrar sammantaget till en meningsfull intervjusituation. Noterbart är att relationsaspekten i mötena skattas högt av klienterna.

Om inte ASI....

Under intervjun (för denna studie) ställdes en hypotetisk fråga om klienten trodde att socialsekreteraren fick reda på något viktigt om klienten och dess situation med hjälp ASI-grundintervjun som inte hade kommit till ytan annars, och i så fall vad. Det är självklart en

fråga som är väldigt svår att svara på, men många svar vittnar ändå om ASI-intervjuns ambition att täcka in som många livsområden som möjligt och poängen med att ställa samma frågor till alla klienter. Nedanstående citat får belysa denna hypotetiska fråga.

- *Ja det tror jag. Helt klart. Eller det, det vet jag. /.../ Destruktiva tänkanden på självmord, det psykiska. /.../ Det vet jag att hon inte hade fått. /.../ återigen det här att hon får lite mer kännedom och att jag, det, det var väl det jag tyckte var bra för mycket av det här hade garanterat inte kommit fram, det hade krävts många, många möten. Och en del saker hade absolut inte kommit fram det kan jag säga på en gång att det var bra.*
- *Jag är säker på att den här ASI grejen hjälper er att komma fram till en bättre vårdplan än om vi bara skulle suttit öga mot öga och ställt lite frågor. Ibland berättar man ju inte allt om man inte får en rak fråga.*
- *Det tror jag säkert. Det är jättesvårt att hålla alla de där områdena aktuella liksom och ställa rätt frågor och. Det är väl genomtänkt det där, den där mallen så att säga.*
- *Ja alltså massa om droger och lite andra saker. /.../ Ja men t ex prostitution och sådana här saker. /.../ Ja att den drar ju ut saker eftersom att och den ställer frågor ledande frågor liksom.*
- *Ja om relationen till min far och hur jag har det med familjen, ja det är mycket sådana saker som ni inte hade kunnat veta.*
- *Jag tror ni hade missat en hel del, det tror jag... Missbruksproblematiken, familjeförhållanden, mitt mående, min oro inför framtiden.*
- *Nej hade ni gjort en vanlig intervju så hade jag berättat samma sak som nu, eller kanske inte vad jag har i lån men jag tror det andra (skratt) alltså hur jag mår och hur jag dricker.*
- *... som min mentala hälsa du vet. Och du skulle inte veta hur jag mådde. Jag tror inte att folk är så öppna i början, och säga jag är orolig för det här och det här. Så jag tror han kunde få fram mer saker om det mesta som ni inte skulle få reda på annars.*

Må vara att det är en hypotetisk fråga men många av klienternas svar tyder på att de uppfattat frågorna som heltäckande det vill säga att frågorna berör många aspekter av deras liv. Svårt att dra någon generell slutsats om ASI-intervjun förbättrat utredningsförfarandet eftersom det i den här studien inte finns någon jämförelsepunkt att utgå ifrån.

Sammanfattande synpunkter

Strukturen i en utredning som utgår från ASI-modellen med grundintervju och återkoppling osv har en del tilltalande element enligt de intervjuade klienterna.

- *Det, att det var sakligt och konkret och att det var tydligt, det. Det var tydliga frågor och det var inga sådana där frågor som det fanns två svar på utan det var raka enkla frågor, mycket tydligt var det.*

Återkopplingstillfället kan fungera som en bekräftelse på att man som klient blir tagen på allvar.

- *Och tryggt att hon har funderat på mitt ärende liksom. Det är ju en trygghet det också. Hon har ju suttit på sin arbetstid och funderat på hur det, hur jag mår och det känns ju skönt.*

Strukturen och omfattningen är också de element som kan upplevas som mindre tilltalande.

- *Jag hade nog inte velat sitta sådär. Men samtidigt ska man ju tänka att jaha hur hade jag velat att det skulle sett ut då. Det är ju inte så lätt att svara på.*
- *Mitt enda problem /.../ det verkade lite sterilt, du vet, att tro att det där pappret skulle representera mig.*

Samma person utvecklar sitt resonemang.

- *Det beror på vem det är som intervjuar en och jag tycker den personen som intervjuade mig gjorde ett bra jobb. Utan att han ens försökte så gjorde han det mindre formellt och läste inte innantill. /.../ det kändes lite mindre sterilt, du vet. /.../ Jag är mer än frångor i ett formulär och jag tycker han var villig att ta reda på det.*

En av respondenterna gav uttryck för följande åsikt om ASI-intervjun;

- *Inte mer än en spark i arslet liksom för att bli kreativ. Jag har haft andra problem som har hängt, som har släpat med och som jag tänkt att jag tar det sedan /.../ en sådan trigger att avverka rent praktiska saker som har hängt i luften. Så att det vart som en sådan här igångstartare eller vad ska jag säga.*

Ovanstående citat ger uttryck för att intervjun för en del kan upplevas som en påminnelse, ett synliggörande av livssituationen, som förhoppningsvis kan bidra till positiva effekter i förändringsprocessen. Och så här uttryckte sig en annan klient:

- *Jag vet inte. Jag har inte varit med om något sådant här förut. För mig verkar det så enkelt det här att sitta ner och så ge svaren på frågorna under de här huvudämnena och sedan och sedan så vet man liksom att den här hjälpen behöver du och den här hjälpen behöver du. Det blir liksom lite fyrkantigt inrutat.*

Det denne respondent sätter fingret på är att den standardiserade intervjuformen riskerar att upplevas som mekanisk och fyrkantig. Till skillnad från det narrativa sociala arbetet, där klientens berättelse står i centrum har det standardiserade intervjuinstrumentet en annan rationalitet (Martinell Barfoed, 2014). Precis som respondenten uttrycker det, ”det är så enkelt

det här att sitta ner och så ge svaren på frågorna under de här huvudämnena”. I sammanhanget kan det inte nog understrykas att det ställs stora krav på intervjuaren (Borg, Olsson, 2009, Acevedo Hermansson, Rooth, 2012) som har en avgörande roll för vilken upplevelse klienten får av ASI-intervjun.

Förbättringsförslag från klienterna

Vid genomgång och analys av intervjuerna framkom det del synpunkter på ASI-intervjun som kan förtjäna att lyftas fram. Man kan betrakta dem som förbättringsförslag från klienterna.

- Förklara tydligare inför ASI-intervjun varför den ska genomföras.
- Tydligare informera om att det är många frågor och att en del frågor kan upplevas som berörande.
- ASI-intervjun frågar för mycket om dåtid. Går det att fokusera mer på den aktuella situationen?
- En synpunkt var om det är möjligt att ”hoppa över” följdfrågorna i frågeområden som inte är relevanta för klienten.
- Få tid att sitta för sig själv med frågorna i stället för att bli intervjuad (kan gälla för vissa).
- Dela upp intervjun till två tillfällen om det framkommer under intervjun att frågorna väcker känslor (även detta kan gälla för vissa).

Idag är standardiserade intervju- och bedömningsinstrument norm i den meningen att instrumenten ingår i missbruksvårdens arsenal och svarar upp mot idén om likriktning, rättssäkerhet och transparens. Viktiga aktörer vars ”röster om instrumentet” inte bör förringas är klienterna. Deras röster är betydelsefulla. Det är därför nödvändigt att återkommande genomföra studier som syftar till att ta reda på klienternas uppfattning om olika delar av den kommunala missbruksvårdens arbete som i det här fallet missbruksvårdens användning av ASI.

4. Slutsatser och diskussion

Inledning

I detta kapitel sammanfattas studiens resultat genom att återknyta till de inledande frågeställningarna. Avslutningsvis förs en kort diskussion om resultat och metod.

Slutsatser

- *Hur uttrycker sig klienterna om sina intervjuupplevelser vid ASI-Grundintervjutillfället samt vid återkopplingstillfället?*

Den bild som framträder är att klienterna genomgående uttryckt sig i positiva ordalag kring intervjusituationen. De upplevde att de blev bra bemötta av socialsekreteraren som de ansåg var tydlig och väl förtrogen med intervjuformuläret. Just förtroendet bidrog till att de inte upplevde intervjun som mekanisk. Några hade dock en avvikande uppfattning i den meningen att de upplevde att de tyckte att intervjun var jobbig och stundtals repetitiv. Återkopplingstillfället ansågs vara värdefullt för där fick de tillfälle, om så behövdes, att förtydliga och korrigera. Budskapet, att återkopplingen ska vara ett tillfälle att tillrättalägga eventuella missförstånd samt utgöra underlag till en vårdplan, tycks ha nått fram hos flertalet av respondenterna.

- *Hur uttrycker sig klienterna om innehållet i ASI-Grundintervjun, avseende livsområdenas och frågornas relevans samt intervjuns struktur?*

Samtliga upplevde att intervjun täckte in väsentliga delar av deras liv. Intervjun gav en helhetsbild. De avvikande uppfattningar som förekom handlade om att vissa av frågorna inte ansågs ha relevans för deras situation. Här fanns hela skalan från att några fick perspektiv på sin egen situation till att frågorna fokuserade för mycket på dåtid. En uppfattning gällande strukturen var att det var bra att de inledande frågorna var av allmän karaktär och att de utvecklades mot att bli mer känslomässigt berörande.

- *Hur uttrycker sig klienterna om ASI-intervjuförfarandet avseende dess syfte, begriplighet, meningsfullhet och användbarhet?*

Syftet med ASI-användandet är kända för klienterna. Några klienter upplever ASI-förfarandet som meningsfullt och endast undantagsvis upplevs det tvärtom. I vissa fall upplever klienterna till och med ASI-intervjun som tankeväckande och användbar för den egna situationen. Vanligast är en neutral hållning till ASI-intervjun, på så sätt att klienterna har förståelse för att den är en del av kontakten med missbruksgruppen. På frågan om varför det görs en ASI-intervju var svaren till stor del samstämmiga: för att få en bild av klienten och vilket stöd som kan passa denne.

- *Uttrycker klienterna några utvecklingsområden gällande ASI-förfarandet i stort?*

De förbättringsförslag gällande ASI-intervjun som antyds i studien kan sammanfattas enligt följande: vara tydlig med att det är många frågor och att en del frågor kan upplevas som personliga och känslöväckande, många frågor om dåtid, möjlighet att ”hoppa över” följdfrågorna i frågeområden som inte är relevanta, få tid att sitta för sig själv med frågorna innan samt dela upp intervjun till två tillfällen om det framkommer under intervjun att frågorna väcker känslor. Den samlade bilden av klienternas förbättringsförslag rör form snarare än innehåll.

Diskussion

ASI-intervjun är idag ett väl använt instrument inom kommunernas missbruksvård. Även om intervjun är väl beprövad inom missbruksvården i Sverige är det viktigt att undersöka vad klienterna anser om innehållet i intervjun. Resultaten från intervjustudien stämmer till väsentliga delar väl överens med liknande studier (Engström, Armelius, 2002, Cronqvist, Öberg Östergren, 2007, Marat, 2009) som gjorts. Framförallt kan återkommande studier bidra till att öka acceptensen för att använda standardiserade intervjuinstrument bland socialsekreterare inom missbruksvården, eftersom standardiseringen stundtals är ifrågasatt inom yrkesgruppen. Ett resultat i den här studien är att användandet av ASI inte tycks påverka relationen mellan socialarbetare och klient negativt, vilket även framkommit i tidigare studier som har undersökt detta samband (Engström, Armelius, 2002, Marat, 2009).

Bland de intervjuade brukarnas röster kan skönjas att ASI-grundintervjuns omfattning är både dess förtjänst och även dess nackdel. Den ger utredaren mycket information på relativt kort tid men flera klienter anser att det finns frågor som inte är relevanta för deras situation, vilket gör att intervjun kan upplevas som onödigt långdragen. Samma dualitet finns i förhållandet mellan ASI-intervjuns möjliggörande att få reda på viktig information som kanske inte hade framkommit annars och att – som några ger uttryck för – vissa ämnen upplevs som (alltför) känsliga att tala om. I detta sammanhang blir intervjuarens professionalism särskilt betydelsefull. ASI-intervjuaren har en nyckelroll i den meningen att denne har avgörande betydelse för om klienterna får en positiv bild av ASI-intervjun eller inte. Hur når man då dit som socialsekreterare? Träning och åter träning samt handledning vilket successivt leder till att man blir alltmer trygg och säker med frågemanualen. Viktigt att ha i åtanke är att det inte bara handlar om att mekaniskt läsa upp frågorna utan detta måste i sin tur kompletteras med förmåga att lyssna, stanna upp, förtydliga och klargöra där det behövs. Det är här socialsekreterarens professionalitet kommer till uttryck. Om det ska bli en bra intervju och ett bra ”resultat” handlar om faktorer som den personliga kompetensen (Schlonsky, McLuckie, 2008). Innebörden i den personliga kompetensen omfattas av handläggarens förmåga att skapa kontakt med klienter vilken har påverkan på förmågan att intervju (ibid.). En fundering under arbetet med den här rapporten är om det lokalt finns forum där man diskuterar och reflekterar över ASI-intervjun på ett mer generellt plan.

Utifrån den här rapporten skulle ett nästa steg kunna vara att ta fram en handbok som tar upp viktiga förutsättningar för att få till stånd en bra intervjusituation som exempelvis;

- att ASI-intervjun är omfattande (180 frågor) och att det därför finns risk för det kommer ställas frågor som inte är relevanta för den enskilde klienten
- om möjligt, på ett tydligare sätt förbereda klienten på att ASI-intervjun kan upplevas som repetitiv, utdragen samt kan beröra känsliga ämnen
- vikten av att intervjun genomförs ”organiskt” snarare än mekaniskt.

Sammanfattningsvis så framkommer en blandad uppfattning om ASI-förfarandet. Det är dock få rent negativa röster. Dessa hörs mestadels då ASI-grundintervjuns omfattning kommer på tal. Bemötandet och relationen till utredaren beskrivs genomgående i positiva ordalag.

Om samarbetet mellan praktiken och FoU

Den här rapporten är ett exempel på hur uppföljningssamordningsuppdraget (2011) iscensattes i praktiken. FoU-Nordväst strategi var att möta arbetsgrupper inom nordvästkommunerna. Utgångspunkten var att i dialogen finna möjliga frågor/objekt att följa upp. Sigtunas missbruksgrupp/myndighetsavdelningen var tydliga med att de närmare ville undersöka vad klienterna ansåg om att bli ASI-intervjuade och sedan använda den informationen för att utveckla ASI-förfarandet. Samarbetet mellan missbruksgruppen och FoU-Nordväst kan åskådliggöras på följande sätt:

- Missbruksgruppen/praktiken formulerade frågor de ville ha svar på utifrån sin yrkespraktik.
- FoU-Nordväst var rådgivare då val av metod för datainsamling valdes.
- Intervjuguiden utformades i samarbete mellan FoU-Nordväst och missbruksgruppen.
- Praktikerna samlade in empirin. Två socialsekreterare inom myndighetsavdelningen intervjuade kollegernas klienter.
- FoU-Nordväst transkriberade intervjuerna samt strukturerade, tematiserade och sammanställde materialet.
- Resultatet diskuterades och analyserades.
- Undersökningens resultat återredovisades till praktikerna i form av bl.a. denna rapport.

Förtjänsten med att involvera praktiker i forskningsstudier är att de blir delaktiga i arbetet med att skapa fördjupad kunskap utifrån frågeställningar från den vardagliga yrkespraktiken. En aspekt i det sammanhanget, som inte ska underskattas, är bottom-up perspektivet, i kontrast till top-down. En top-down strömning som praktiken tvingats att förhålla till under de senaste åren har varit Evidensbaserad praktik (EBP). Genomförandet av EBP har i huvudsak styrts av Socialstyrelsen. Kritikerna (Bergmark, Bergmark, Lundström, 2011, Oscarsson, 2009) har hävdats att många delar av EBP är ogenomförbara i praktiken. Exempelvis är det ytterst svårt att designa effektstudier utifrån det befintliga behandlingsutbudet. Förändringsprocesser hos människor påverkas i hög grad av yttre omgivningsinflytanden (Blomqvist, 1999, 2002) vilka ligger utanför de behandlande sammanhangen. Ett sätt att bygga upp en motvikt till top-down styrningen och samtidigt stärka professionen är att utveckla modeller för lokal uppföljning. Det kan både vara att systematiskt följa upp

klientarbetet i sin helhet men också att följa upp de metoder som används (Bergmark, Bergmark, Lundström, 2011).

Sammanfattningsvis, en viktig lärdom inom ramen för uppföljningssamordningsuppdraget är att arbetet med att följa upp relevanta frågeställningar från yrkespraktiken (i det här fallet klienternas uppfattning om ASI) kompletterat med sammanställning och analys av insamlade data *genererar lokal kunskap* som kan användas i verksamhetsutvecklingen. Om både praktiker och FoU-medarbetare gemensamt deltar i ett sådant arbete möjliggörs en reell samverkan mellan praktik och forskning.

Avslutande ord

En klient som intervjuades för den här studien hade en intressant reflektion som rörde uppföljning av den egna situationen. Citatet nedan besvarar frågan om vad hen tyckte om återkopplingstillfället som hen just haft med sin socialsekreterare. Det hade gått en månad mellan ASI-grundintervjun och återkopplingstillfället men i detta fall hade det hunnit hända mycket.

- *Jag tror att det skulle vara klart mycket intressantare att göra det om ett år eller om ett halvår kanske. /.../ Samtidigt gör det mig väldigt glad att se att det som var ett problem då är inte ett problem nu. På så sätt är det väldigt glädjande. Så att det kan man vara glad för och bli påmind om, det kan ju vara både bra och mindre bra. Jag tror ju någonstans ändå att visst man kan göra det nu men det finns ingenting som säger att man inte kan göra det en gång till lite senare.*

Här anas hur ett klientperspektiv kan formuleras gällande ASI:s uppföljningsintervju som enligt Socialstyrelsen bör göras sex månader efter grundintervjun. Uppföljningsdelen av ASI-förfarandet berörs inte i denna studie men citatet ovan visar på den uppenbara förtjänsten som finns i att göra uppföljningsintervjuer med klienterna. Klienterna har då tillgång till ett pedagogiskt jämförelseverktyg som kan tydliggöra framsteg, stora som små.

Referenser

- Acevedo Hermansson, S, Rooth, L. (2012). *ASI – verksamt eller värdelöst? En kvalitativ undersökning om personalens tilltro till bedömningsinstrumentet ASI (Addiction Severity Index)*. C-uppsats. Institutionen för juridik, psykologi och socialt arbete. Socionomprogrammet. Örebro: Örebro universitet.
- Alexandersson, K. (2006). *Vilja kunna förstå: Om implementering av systematisk dokumentation för verksamhetsutveckling i socialtjänsten*. Akademisk avhandling. Örebro: Örebro universitet.
- Armelius, B-Å, Armelius, K. (2009). *En naturalistisk studie av 14 000 svenska missbruksklienter baserad på Addiction Severity Index, ASI*. Rapport till missbruksutredningen (SOU 2008:4). Umeå: Institutet för klinisk psykologi i Umeå AB.
- Bergmark, A, Bergmark, Å, Lundström T. (2011). *Evidensbaserat socialt arbete. Teori, kritik, praktik*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Blomqvist, J. (1999). *Inte bara behandling – vägar ut ur alkoholmissbruket*. FoU-rapport 1999:16. FoU-enheten, Stockholms stad.
- Blomqvist, J. (2002). *Att sluta med narkotika – med eller utan behandling*. FoU-rapport 2002:2. FoU-enheten, Stockholms stad.
- Borg, B, Olsson, H. (2009). *Addiction Severity Index i praktiken – Om missbrukshandläggares erfarenheter av att arbeta med ASI-intervjun*. Examensarbete 15 hp. Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete. Växjö: Växjö universitet.
- Christophs, I. (2009). *Mot en bättre missbruksvård? En undersökning om förutsättningar för att evidensbasera missbruksvården i fyra organisationer*. Stockholm: SoRAD, Stockholms universitet. Forskningsrapport nr 57.
- Cronqvist, A-L, Öberg Östergren, K. (2007). *Utredning och uppföljning i samarbete med klienten*. Rapport från ett tvåårigt projekt med stöd av Länsstyrelsen i Stockholms län. Stockholms stad. Socialtjänstförvaltningen. Enheten för hemlösa – Stödteam för män.
- Engström, C. (2005). *Implementering och utvärdering av Addiction Severity Index (ASI) i socialtjänsten*. Akademisk avhandling. Umeå: Umeå universitet, Institutionen för psykologi.
- Engström, C, Armelius, B-Å. (2002). Klienters acceptans av strukturerade intervjuer i socialtjänsten. *Nordisk Socialt Arbeid nr 4 2002, s 210-216*.
- Gyllner, C, Björk, A. (2008). *Implementering av Addiction Severity Index (ASI) i åtta kommuner i nordvästra Stockholm – erfarenheter & resultat*. Slutrapport från ett tvåårigt projekt med medel från Länsstyrelsen. Sollentuna: FoU-Nordväst.
- Jergeby, U. (2008). *Evidensbaserad praktik i socialt arbete*. Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS). Stockholm: Gothia förlag.

McLellan, T, Cacciola, S, Alterman, A, Rikoon, S, Carise, D. (2006). The Addiction Severity Index at 25: origin, contribution and transitions. *American Journal of Addiction*, 15:2, 113-124.

Melin, A-G, Näsholm, C. (1998). *Behandlingsplanering vid missbruk*. Lund: Studentlitteratur.

Marat, D. (2009). *ASI – upplevelser ur ett klientperspektiv*. C-uppsats. Institutionen för socialt arbete. Stockholm: Stockholms universitet.

Martinel Barfoed, E. (2014). Standardiserad interaktion – en utmaning i socialt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift nr 1, 2014, s 4 – 22*.

Nyström, S, Zingmark, D, Jäderland, A. (2009). *ASI-manualen – anvisningar till ASI Grund och ASI Uppföljning*. Stockholm: IMS.

Oscarsson, L. (2009). *Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten: en introduktion för praktiker, chefer, politiker och studenter*. Stockholm: SKL Kommentus.

Schlonsky, A, McLuckie, A. (2008). Betydelsen av professionell expertis i evidensbaserad praktik. I Jegerby, U. (2008). *Evidensbaserad praktik i socialt arbete. (160-194)*. Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS). Stockholm: Gothia förlag.

Socialstyrelsen. (2008). *Nationella riktlinjer för missbruks- och beroendevård. Vägledning för socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens verksamhet för personer med missbruks- och beroendeproblem*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen. (2015). *Nationella riktlinjer för vård och stöd vid missbruk och beroende. Stöd för styrning och ledning*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Digitala källor

<http://www.socialstyrelsen.se/missbrukochberoende/asi-intervjun> Missbruk och beroende. ASI-intervjun.

Bilaga 1

ASI-intervjun ur ett brukarperspektiv

Klientkod:.....

Datum för intervju:

Allmänna data (ifylles av intervjuaren)

- A. Kön: man kvinna
 - B. Ålder.....
 - C. Har klienten blivit ASI-intervjuad tidigare?
 - D. Hur lång tid tog ASI-Grund intervjun.....
 - E. Hur lång tid tog återkopplingen av ASI-Grund:.....
 - F. Hur länge har intervjuaren arbetat med ASI:.....
 - G. Vem tog initiativ till kontakten:.....
-

1. Bemötande

- Hur blev Du informerad om ASI-Grund intervjun innan den genomfördes?
- Fick Du tillräcklig information om syftet med ASI-Grund intervjun?
- Kände Du dig lyssnad till (av utredaren)?
- Hur upplevdes intervjusituationen?

2. Innehållet i ASI-Grundintervju

- Anser Du att livsområdena som togs upp var viktiga?
- Var frågorna inom livsområdena relevanta?
- Var något i intervjun onödigt att fråga om?
- Saknades något?
- Vad tyckte Du om livsområdenas ordningsföljd?
- Uppfattade Du att det fanns ”en röd tråd”/struktur i frågorna?

3. Begriplighet / Meningsfullhet / Användbarhet

- Varför tror Du att vi gör en ASI-Grund?
- Vad gav ASI-Grund för något? Funderade Du över något efter intervjun?
- Var det meningsfullt?
- Varför tror Du vi gör en ASI-Återkoppling? (Vid ett separat tillfälle en tid efteråt).
- Vad gav Återkopplingen? Något annat än ASI-Grund intervjun?
- Var det meningsfullt?

- Har Du fått mer kunskap om dig själv (ditt alkohol/drog-bruk, ditt ”beteende”)? I så fall vad?
- Har ASI-Grund intervjun varit till hjälp för Dig?
- Tror Du att vi har fått reda på något viktigt om dig/din situation som vi inte hade fått reda på om vi inte gjort en ASI-Grund intervju? I så fall vad?
- Tror Du att ASI-Grund intervjun kan vara till hjälp för oss när vi tillsammans ska utforma en vårdplan? På vilket sätt?

4. Övrigt / Sammanfattande

- Vad var bra med ASI-Grund
- Vad var bra med återkopplingen av ASI-Grund?
- Vad var negativt med ASI-Grund och ASI-Återkoppling?
- Något som kan bli bättre avseende bemötande, innehåll, genomförande osv?
- Hur tror Du vi kommer använda resultatet av ASI-Grund intervjun?
- Var det något som saknades som vi borde få veta?
- Har Du några ytterligare synpunkter på ASI-Grund intervjun?